

פורים בחודש טבת

דבר העורך:

תשוב או עומדים בפתחו של גליון חדש, חודרים מטביציה ומלאים בשאיפת, בזכותכם.

תיבת המיל של מערכת הגלון המלאה ברעיונות והצעות לשיפור, ובקשות להצטרפות לרשימת התפוצה. אשריכם תלמידי חכמים שדברי תורה חביבים עליכם.

זכינו שספסלי בית המדרש התרבו השבוע בצורה משמעותית, והדבר ניכר גם בין כותלי הגליון, עם התוספות של מדורים חדשים ומגוונים. להלן סקירה מהירה על מדורי הגליון.

א. מאמר מרכזי – בכל שבוע יוקדש המאמר המרכזי לסקור נושא אחר. עם דגש על נושאים מרתקים ולא שגרתיים.

ב. אוצר השבוע – חדשות אוצר הספרים. במדור זה ניתן להתעדכן בנעשה ונשמע באוצר הספרים היהודי השיתופי. שימו לב! שמות הספרים וכדומה הם למעשה קישורים לדפים הרלוונטים באתר.

ג. אוצר הפרשה – נושא מהפרשה לגיון והעמקה.

ד. אוצר הימים – דיוני העורכים על הדף היומי, מתוך דף "בית המדרש הדף היומי" באוצר הספרים.

ה. אצרות הדף – הרחבה על נושא מתוך הדף היומי, למעוניינים להעמיק מעבר ללימוד הדף בפשוט.

ו. סיכום הדף – סיכום קצר וברור על השבוע. ערוכים בטוב טעם על ידי הרב דניאל קירש.

עד הרי נסידו... נשמח לשמוע מכם תביעת המיל והתשובה בתחילת העמוד.

שבט שלום

פ'ת"פ

מאז סיפור המגילה, שהתרחש סביבות שנת ג' אלפים ת', ועד ימינו, סבל עם ישראל מרדיפות רבות. אויבים רבים קמו על עמנו בכל מקום בו ישב, מאירופה ועד אפריקה, מקצה העולם ועד קצהו. פעמים רבות כשהנהגת ה' היתה עמו בהסתר, פרצו פוגרומים וגזירות גירוש והביאו קץ על היישוב היהודי באותו המקום. אך פעמים רבות גם יד ה' נתגלתה בעוז וחמתו נשפכה על הגוים, חלק מהאירועים הללו נקבעו באותם המקומות לימי הודאה והללו ממש כמו בימי מרדכי ואסתר בשושן הברכה.

במסגרת מאמר זה והבאים בעקבותיו, נעקוב אחרי כמה מהמקרים הידועים יותר או פחות, בהם הפך ה' את רוע הגזירה, ונהפוך הוא אשר ישלשו היהודים המה בשונאיהם. אך קודם לכן מספר מילים על עיקר תוקפם של תקנות אלו ועל השייכות בינם לבין נס הפורים המקורי.

שלל הניסים שבעקבותיהם קבעו קהילות שונות ואף אישים שונים חג פורים אישי, מעלה שאלה בסיסית, מהו החוט השני או הברייח התיכון, אותו קו המקשר ומחבר בין כל אותם ניסים וקובע כי הם ולא אחרים ראויים להיקבע בלוח השנה היהודי.

אפילו המוטיב המרכזי שבסיפור המגילה, גזירה המרחפת על היהודים בעקבות דבריו של אי מי באוזני המלך, והפיכת הגזירה להצלה תוך סיום חייו הטראגי של המורז – נראה כי אינו קיים בכל אותם 'פורימים'!

האם אכן די בנס פרטי המתרחש בקהילה מקומית כדי לחייב את כל יוצאי הקהילה ויוצאי חלציהם ב'חג' שנתי אותו יחוגו בכל שנה ושנה במשתה ושמחה, ואולי אף בקריאת המגילה.

<<<

אוצר השבוע / חדשות אוצר הספרים - כניסה: מושך כשכח

ספרים חדשים שהועלו לאוצר:

- מפרשי המדרש רבה – פירוש רש"י ופירוש יד משה.
- מפרשי המשנה – העלאת פירוש רע"ב ותוספות רבי עקיבא איגר, בעיצומה.
- החלה העלאת פירוש הרשב"ש על הש"ס, עם קישורים פנימיים רבים.
- ספר בחינת עולם (החלה העלאת ביאור הענין מתוך ספר הענין לר"מ קוניץ).

פרויקטים נוספים:

- החלה העלאת מראי מקומות לפי סדר השו"ע מספר אור חדש.
- החלה ההדרה ראשונית של תוספות ר"ד על מסכת קידושין עם הגהות זו זהב.
- הושלמה העלאת הערות ספר הארות חיים על חומש במדבר.
- נוצרה בבניית אוצר התורה - המאפשרת קישורים לפירוש ושנתם על המשניות.

ברוכים הבאים למשתמשים החדשים:

המעייין, רוצה בחיים, אור חדש, כמעין המתגבר, שלוימל"ה, יעקב בר.

פורים בגדד

למן היום בו חרב בית המקדש וגלו ישראל מעל אדמתם, אבד שלטון מישראל. במהלך אלפים שנות גלות נאלצו היהודים לחסות בצלם של שליטים שונים, מרביבים שונגי ישראל שקיימו בהידור רב את מאמר הכמניו ז"ל 'בדעו שעשו שונא לישראל'.

רבי ונכבדי הקהילות רכשו במשך השנים את המיומנות, לשמר מחד גיסא על צביונה של הקהילה היהודית כמנתקת מהציבור הכללי, הנוצרי או המוסלמי, ומאידך גיסא לא לעורר בכך אנטיגויזם וחשש אצל שאר תושבי האזור כמו גם אצל השלטון המקומי.

כך התנהלו בשלוה יחסית, חיייהם של קהילות יהודיות לאורך ימים ושנים. האתגר הגדול יותר היה בעתות מלחמה. מאחר שפעמים רבות לא היה ניתן לקבוע מראש מי עומד לנצח במערכה, האם השליט המקומי או דווקא יריבו הצר על העיר מבחוץ ומצפה לנובשה. השתתפות פעילה במלחמה היתה מתכון בטוח לטבח נרחב בקהילה היהודית, במידה והאויב ניצח. אי השתתפות במלחמה כמוהו כהכרזת מרד בשליט המקומי, כהצהרה ברורה על רצונם של היהודים לראות את שלטונם מסתיים ועל רצונם לחסות בצללו של האויב, שזוא השליט.

עם זאת בשתי סיטואציות שונות נפתרה הבעיה מאלה... האחת, כאשר השליט הנוכחי בעיר היה אכזר דיו, כך שבכל מקרה מצב היהודים היה כפי רע והתקווה היחידה שלהם היתה כבישנה של העיר על ידי 'האויב', שהיה אולי אויבו של השליט אך לא בהכרח אויבו של היהודים.

סיטואציה נוספת בה דרכי הפעולה היו ברורים, היתה במקרים בהם האויב הצר על העיר היה גרוע מספיק, כך שגורלה של הקהילה היהודית הוכרע עוד טרם החל הקרב, גם אם היהודים ישבו מן הצד ולא ישתתפו במלחמה האויב האכזר יכלה בהם את זעמו ויאשים אותם מן הסתם בכל קורות המלחמה, אבדותיה וקרבותיה. במקרים אלו השתתפו היהודים במלחמה בכל עוז, אם באמצעות פעילות מלחמתית כחלק ממערך הלחימה של השליט המקומי, ואם בתפילה ובתענית בבתי הכנסת בעיר, תוך תחינה ובקשה לפני בורא עולם שיהסו ייחמול על צאנו ולא יבליים לטבח בפני רב הטביחים הצר על העיר.

פעמיים מצאו עצמם יהודי בגדד בסיטואציות דומות: במקרה הראשון לפני כ-380 שנה, ובמקרה השני, כעבור מאה שנים, לפני כ-280 שנה.

פורים בגדד הראשון

לפני כ-400 שנה היה יהודי בגדד תחת שליטה טורקית. בשנת ה'שפ"ג (1623) מרד הייג'ארי בקר-אג'ה שר המשטרה של בגדד במושל העיר בגי יוסף-פחה, ושם את העיר במצור. במכתב אותו שלח לחסוי-פחה הוזי הגדול מקושטא, הוא דרש ממנו למנותו למושל בגדד. הוזי סירב ואף שלח את חאפיז אחמד-פחה, מושל דיאר-בכר, להלחם בשר המשטרה הסורר ולשחרר את בגדד מתחת ידיו.

במערכה הראשונה, ידו של חאפיז אחמד היתה על העליונה. הוא היה כ-4000 לוחמים ממחנהו של בקר-אג'ה, שפנה עתה לבקש עזרה מ'עבאס-שאה' מלך פרס אויבו הגדול של העות'מאנים. הלדה שרצה זה מכבר לספח את בגדד לממלכתו, ניצל את ההזדמנות ושלח חיל כבד לעזרתו של בקר-אג'ה. ואף שלח לבקר מצפת כבוד מיוחדת כאות תודה על שיתוף הפעולה עםו.

למרות השאלות המתעוררות, נראה שההתייחסות לחגים אלו כאל פורים, זכתה להכרה רשמית בספרות ההלכה, כך כתב רבי ישראל מאיר הכהן מראדין (משנה ברורה), הלכות מגילה סוף סימן תרפו):

"יכולים בני עיר לתקן בהסכמה ובחרם עליהם ועל הבאים אחריהם לעשות פורים ביום שנעשה בו נס".

מקור דבריו מספר חיי אדם (כלל קנה, סימן מא), שם אף מחזק המחבר את תוקפה של התקנה ואומר כי לדעתו נראה שאותה סעודה שעושים בשביל הנס, הרי היא סעודת מצווה. הוא גם מוסיף שלא רק בני עיר יכולים לקבל על עצמם קבלה שכזו, אלא כל מי שנעשה לו נס יכול לתקן תקנה זו בהסכמה וחרם ולחייב את אף את צאצוי לחוג את יום הצלתו.

פורים חיי אדם

מעניין לציין שבעל החיי אדם עצמו, רבי אברהם דאנציג, ייקן לצאצוי יום פורים פרטי, זאת בעקבות נס הצלה אישי... שרפיה. כן, לא מדובר כאן על גוי רשע או מומר להכניס, לא מדובר כאן על גזרת גירוש או הרג הקהילה, אלא על אסון פרטי שאף הוא נקבע כ'חג שנתי' לכל צאצאיו בעל הנס לדורותיהם.

וכך כותב החיי אדם בסוף פרקו:

"וכן אנו עושים על הנס שנעשה לנו בשנת תקס"ד אור ליום ט"ז כסליו, שהיה הריגה בתצר שאני דר בו מחמת הבערה שיצא ללהב מן פלווער ונפלו כמה בתים בחצר, וגם בית אחד שלי. ומחדר שהיו שם כל בני ביתי נפל בו חצי חומה וקורה אחת, והחומה נפל על בתי וניטקה עד שהיה כפסע בינה לבין המות. וכן אשתי נתפצעה בפניה, והשפה העליונה לכמה חתיכות, והשניים התחנתיים כולם נשברו בפיה. וגם בחדר שישבתי שם עם בני נשברו החלונות והדלת ונתבקעו החומות, וגם נעשה בגב בני שני נקבים. ומכל בני ביתי כולם וממני, אין אחד שלא יצא מהם על כל פנים איזה טיפות דם."

והשם יתברך ברחמינו וחסדיו חשב לנו שהדם כקרוב לכפר והצילנו, ונשארנו כולנו בחיים. אף שהיה לי היזק גדול, כמה מאות אדומים, החליף השם יתברך בחסדיו דמים לדמים.

וזולתינו נהרגו בעוונותינו הרבים בחצרי ל"א נפשות. וגם בחצר המנוח מהור" נח במהור"ר פייבש ובנו הנגיד הרבני המופלא מהור"ר פייבש, נתבקעו החומות והכופות, והדברים ארוכים לכתוב.

השגחת השמים על אנשי החצר מי שהיה ראוי להציל, או להזדמן לשם ממצרות אחרים שיהרגו, ולהראות כי ענינו על כל דרכי איש, ולמען ספר נפלאות ה' כדכתיב 'זכר עשה לנפלאותיו' קבלתי עלי ועל זרעי קבלי יום ט"ו כסליו, אחר שהוא בלאו הכי במדינתנו בהרבה גדולתו יום תענית יום וק"י. לעשותו כמעט שאין לה' על כל פנים ומי שיוכל יענהו ובלילה שאחריו יאספו יחד תיקף אחר מערב וידליק נרות כמו ביום טוב, ולומר שיר היחוד כולו בנעימה ובמתון, שיר הכבוד בזמרה, ואחר זה מזמורי התלים במתון, ואלו הם: ק"י אקו"י ק"י ל"ג ל"ח ל"ט ס"ו ק"ג ק"כ"א ק"כ"ד ק"י ק"י ח ק"י ק"מ ק"מ ח ק"י. ואחר זה לעשות סעודה ללומדי תורה למי שאפשר ולתן צדקה בכרכת ה' כפי השגת ידו ה' ירפא שבר עמנו".

מן הראוי לשים לב, שהחיי אדם מתקן כחלק מתקנת הפורים' גם 'תענית' סמוכה, בדומה ל'תענית אסתר' המקדימה את 'פורים'.

<<<

בגידתו של בקר

העות'מאנים על העיר אך נדחו שוב ושוב בידי השלטון הפרסי. תחילה היו היהודים תחת שלטונו של עבאס-שאה, וכשמת לבסוף בשנת ה'שפ"ט (1628) עלה לשלטון נכדו מירזא שכונה מעתה שאה-צ'פ

הכיבוש העות'מאני

בשנת ה'שצ"ט (1638) קם הסולטן העות'מאני מוראט הרביעי, ועלה בעצמו על בגדד עם חייל כבד.

מוראט הרביעי היה הסולטן ה-17 של האימפריה העות'מאנית, והוא הומלך בגיל... 11 בלבד. הסולטן היה רחב מימדים, ונודע בכוחו הפיזי הרב ובכשרונו בהיאבקות ולוחמת מגע. הוא היה ידוע באכזריותו הרבה, והוציא להורג שלשה מאחיו רק בכדי לבסס את שלטונו. כמו כן נהג להסתובב ברחובות העיר כשהוא מחופש לאחד העם בכדי לבחון את אכיפת החוקים על ידי חייליו, במידה ותפס חייל שהפר את הוראותיו – הוא הוצא להורג באופן מייד.

כ-150,000 חיילים מנה חיילו של מוראט הרביעי, כשמתוכם נעשרת אלפים חיילים יהודיים. אל בגדד הגיעו העות'מאנים בו' בכסלו (15 בנובמבר).

היהודים שסבלו תחת ידם של השליטים הפרסיים, הרבו בתחיות ובתפילות לנצחונם של הסולטן העות'מאני. נקבעו תעניות אף שלא היה ניתן להתקהל ברבים בכדי שלא לעורר את זעמם של הפרסיים שליטי העיר העכשוויים.

בט"ז טבת (23 בדצמבר) נפרצה העיר כעבר 40 ימי מצור, והעיר בגדד חזרה לשלטון עות'מאני. עם כניסתם לעיר הרגו העות'מאנים הרג רב בפרסים ולמעלה משלושים אלף פרסיים מצאו את מותם.

יום ט"ז טבת נקבע על ידי רבני העיר כיום פורים לתושבי בגדד ויוצאי חלציהם, והוא מזכר בכל סידורי התפילה כמנהג יהודי בבל, כיום בו אין נפילת אפיים בשחרית ומנחה, וכן אין אומרים בו תיקון חצות.

כשהבין חפאיז אחמד שלאור כניסת הפרסים למערכה, אין עוד סיכוי להציל את העיר, הוא נקט בטכניקה ערמומית ושיגר מכתב אל בקר בשמו של הסולטן מוראט הרביעי, כביכול, בו הוא מביע את הסכמתו למנותו למושל בגדד. בקר, שלא ביקש את עזרתם של הפרסים אלא בכדי להשיג את המשרה הנכבדת של מושל בגדד, הפר את ברית שיתוף הפעולה אותה כרת עם מלך פרס, ורצח כשלוש מאות פרסים שהגיעו לעיר כחלק מחיל העזר ששלח עבאס שאה הפרסי.

כששמע עבאס על בגידתו של בקר, הוא רתח מזעם ושלח באופן מייד חייל כבד מאד לכבוש את בגדד מידי העות'מאנים שנואי נפשו ומידייו של בקר הבוגד. בד' כסלו ה'שפ"ד (23 בנובמבר 1623) נפלה בגדד בידי הפרסים, שזכו לסייע פנימי מידייו של... מוחמד בן בקר, שהתמנה עתה למושל בגדד מטעם הפרסיים תחת אביו.

עם כבישת העיר, התאכזרו הפרסיים הכובשים לתושבי העיר ורצחו 40,000 מתושביה. בעיקר היו אלו מוסלמים סוניים שנרצחו באכזריות על ידי הכובשים הפרסיים השיעים.

גזירת המים

גם אל היהודים תושבי העיר התאכזרו הפרסיים, נאסר עליהם לשאוב מים מהנהר, כי לטענת הפרסיים יש מקום לחשוש שמא יטמאו היהודים את המים בטומאתם. לפי אחת האגדות, עבאס עצמו כשהגיע לבגדד כעבור כמה ימים ביטל את הגזירה לאחר שנערה יהודיה חילתה את פניו בבקשה להעברת רוע הגזירה שהעמידה את יהודי בגדד בפני סכנת מוות בצמא.

גם לאחר ביטול גזירת המים, סבלו היהודים ואכלו מרורות תחת שלטון הפרסיים, והם ציפו בכליון עיניים לשובם של העות'מאנים שיחסם אל היהודים היה משופר ביותר.

במהלך 15 השנים הבאות ניסו העות'מאנים לשוב ולכבוש בחזרה את בגדד, אך הדבר לא עלה בידם. פעם אחר פעם צרו

>>>
דיוקן של שאה
עבאס הגדול
מאת צייר
אימלקי בן זמנו

מוראט הרביעי,
הסולטן ה-17
של האימפריה
העות'מאנית.
שחרר את בגדד
מתחת עול
הפרסיים.
<<<

יציאת שש במכרוהו בית דין ובמוכר עצמו

נאמר בפסוק (שמות כא ב): כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשביעית יצא לחפשי חנם.

ובמשנה בקידושין (דף) עבד עברי נקנה בכסף ובשטר וקונה עצמו בשנים וביובל ובערעון כסף, ופירש רש"י: בשנים, לטוח שש שנים יוצא חפשי.

קנין לזמן או יציאה

הקרו האחרונים בגדה של יציאת שש בעבד העברי האם הגדרת קניינו מתחילה לא הייתה אלא קנין לזמן, כלומר, עבד עברי נעצם מהותו אינו שייך להקנות אלא לשנת שנים, או שאכן קניינו מצד עצמו היה קנין עולם, אלא שתקנה התורה יציאה ושמה שנים, שאר שש שנים פוקעת עבדותו והוא יוצא לחפשי.

ויש שדקדקו את לשון המשנה עבד עברי נקנה כו' וקנה עצמו בשנים, משמע שהוא קנין מהורה המתנגד לעבדותו, הריינו, עבדותו היא עבדות עולם אלא שהוא קונה את עצמו מעבדות זו בשנים, כי אם מתחילה לא נמכר אלא לשש שנים אין זה קרוי שקנה עצמו בשנים אלא שעבדותו הסתיימה.

ובפרט שהרי במשנה לא נשנית יציאה נוספת והיא יציאה בהפקר אם הפקירו בעליו, ופירש המהרש"א (קידושין פז) שהטעם לכך הוא כיון שהפקר אינו קניה ולא שייך לשנות עליו הלשון וקנה עצמו. הרי שכל היציאה המפורשת בן במשנה עניינים קנין שקנה העבד את עצמו ומפקיע עצמו מהעבדות. הרי מפורש שיציאת שש שנים הינה יציאה ולא הנבלת שנות העבדות מתחילתם.

ראיית הגר"ח ממצוות העניקה

הגר"ח מבריסק הוכיח צד זה ומוטיא נוספת. בפרשת ראה (דברים פו יג-יד) מצווה התורה את האדון במצוות העניקה, וכך נאמר:

וכי תשלח חפשי מעמך לא תשלח ריקם: העניק תעניק לו מצאנך ומגדנך ומיקבך אשר ברכך ה' אלקיך תתן לו;

הנמרא בקידושין (פז) מביאה את חיוב מצות העניקה למקרים בהם מתקיים הלך קראשון של הפסוק "וכי תשלחנו חפשי מעמך". בשל כך עבד היוצא נברעון כסף (כמשחור את דמי השלום ששילם עליו האדון) לפי יחסו השנים שנתורו לעבדותו) אינו מקבל העניקה לפי שאין "שילוהו מעמך".

למרות זאת, נלבי יציאת שש, מבואר בגמרא שהאדון מחוייב בהעניקה כיון שיציאה זו נחשבת "שילוהו מעמך". מהוראה מפורשת זו למד הגר"ח שיציאת שש ע"כ יציאה היא ולא קנין לזמן, שהרי אם הסתיימו להם שנות עבדותו ואינו "יוצא" מהאדון, מדוע נחשב הדין לשילוהו מעמך? ומדוע יתייחב האדון במצוות העניקה.

דין מוכר עצמו

והנה כידוע הישנם שני סוגים של עבדים בעבריים, האחד הוא הנמכר בגנותו, המכונה גם "מכרוהו בית דין", אדם זה נגב ואין בידו לשלם ובשל כך נמכר הוא בציווי התורה לעבד, כשבתשלום דמיו ישולם לנגב על גניבתו.

העבד האחר הוא עבד הבוחר מחמת דחקו למכור עצמו לעבד, ובלשון חז"ל "מוכר עצמו".

הנמרא במסכת קידושין (י"ד) מונה חמשה דברים בהם נחלקו הכמנים ורבי אליעזר האם דין מוכר עצמו ומכרוהו בית דין שווים בהם או חלוקים:

דעת רבי אליעזר שדיון מוכר עצמו ומכרוהו בית דין שווה, ואילו דעת הכמנים שמכרוהו בית דין אינו נמכר אלא לשנת שנים ואילו מוכר עצמו נמכר אף ליתר מכן. מכרוהו בית דין נרצע ומוכר עצמו – לא. מכרוהו ביד מעניקים לו, ומוכר עצמו לא. מכרוהו בית דין רבו מוסרו לו שפחה כגענית ומוכר עצמו – לא.

אננו נשתתף במסורת מאמרו בר דין בו עסקנו בתחילה, דין מכירה לרשע שנים.

כפי שהתבאר דעת הכמנים שעל אף שיציאת שש נתפרשה בכתוב (דברים פו ב): יכי ימכר לך אדוך העברי או העבריה וברכך שש שנים, ובשנת השביעית תשלחנו חפשי מעמך", לא נאמר דין זה אלא באופן של יכי ימכר לך' הרינו

פסחים עז.

ר"ה שאינו

שאינו על מצוח, דהא אינו נכנס שם בבבדי זהב כדאמרין קראשון השנה דאין קטיגור נשעה סיגורו. הנה תמה מרנא ורובנא רבי עקיבא איגר בגליון הש"ס ז"ל: תמוה לי וכי צריך ראהי לזה הלא מפורש בכתוב דלפני ולפנים עובד רק כד' בדיים אלא דבראש השנה אמרין: סמך לקרא, ע"ל. הרי שמתמה תמה יקרא מדוע הוצרך רש"י להביא דברי הגמרא בראש השנה דאין קטיגור נשעה סיגורו, ואף שאפשר להעמיס בדברי רש"י שאין כוונתו להביא מקור דאין שאין נכנס בבבדי זהב אלא להביא טעם הדבר, אך הוא טעמא בעי למה הוצרך רש"י להזכיר כאן טעם הדבר ומה השייכות בין טעם הדבר לדין המחזקר בסוגיא? שאין לו ציץ על מצוח בשעת עבודת פנים.

והנה לעיל (ד"ה ב) כתב רש"י בין שישנה על מצוח בשעה שאירעה טומאה בקרבנות, ע"כ מבואר ברש"י שכדי שירצה הציץ צריך שיהיה על מצוח בשעה שאירעה טומאה בקרבנות, ויש להבין מדוע נטה מהפסולות לפרש שהציץ הוא בשעת ההקרבנה והיינו שאף אם נטמא אדון אף בשעת הקרבנות ובשעת מעשה מצוותו היה הציץ בראש הכהן הגדול הרי נתרצה הקרבן. מכל מקום סוף סוף מבואר ברש"י שצריך שיהיה הציץ על מצוח בשעה שאירעה הטומאה. ויש לדון אם כוונת רש"י שצריך שיהיה חבוש בציץ באותו הרגע שבו אירעה הטומאה או שכונות רש"י שבדמות שהציץ טמא היה עם ציץ ובא לפוקי רק שאינו צריך להיות עם הציץ בשעת העבודה. והנפק"מ באופן שהקרבן ואחר כך לבש הכהן ציץ אם מותר להמשיך בעבודתו, שאם כוונת רש"י נפשטו שצריך שברגע שבו אירעה הטומאה יצוה הכהן חבוש בציץ הרי שבהכ"ח לא יבשה הקרבן, אך אם רק בא להפקיע שאין צורך שיהיה עם הציץ בעבודה אלא כשיש הטומאה, אם כן אף בהכ"ח יבשה.

ואם ננקוט כדרך השנה מעתה שי לומר שהוקשה לרש"י מה הראיה מעבודת פנים שנעשת בבבדי ללא הרי אפסר לומר שבחור הבהודה אף שהעבודה נעשית בבבדי לכן יך"ה יתחיל ולבש הציץ רק כדי לפרע על הטומאה אשר שוב יעבוד להקרבן, בעל זה כתב שיש הכהן טעם החיוב לעבוד בבבדי לכן הוא משום אין קטיגור נשעה סיגורו ולא שיהיה שייך שיהיה הריצו על הקרבן על ידי בגדי זהב, ואם כן בוודאי לא שייך לומר שבשעה שצא בטומאה היה לו רצונו על ידי לבישת הציץ שהיה גם על זה שייך הסברא דאין קטיגור נשעה סיגורו. אלא שרבי עקיבא איגר פשוט דלא ניחא ליה בזה שהרי לשון רש"י בשעה שאירעה טומאה בקרבנות שמעם שצריך שיהיה הציץ על ראש הכה"ג בשעה שאירעה הטומאה ממש ולא ע"כ במה שאינו צריך על ראשיו אחר שכבר נטמא הקרבן.

פסחים עח:

זירה שמא יטמאו הבעלים לאחר זריקה וכי

הגמרא מעמידה את האומר בברייתא "שחטו בטרהה ואחר כך נטמאו הבעלים יזרק הדם בטרהה ולא יבשל בטרהה" באופן שחיתת הטומאה בציבור, ואל"פ ששקרבן פסח בא בטומאה מותר אף לאכול בטומאה, אבל כאן מאחר שהטומאה יתרה בין החשיטה לזריקה והיתה החשיטה בטרהה אח שחשיטה שמא לפעמים ישתלשלו יתרה שוב פסח אוחו המקרה אלא שחשיטה יטמאו הבעלים ולא רק אח החשיטה אלא אחר הזריקה ונמצא שחשיטה כלל לא בא בטומאה ואסור לאכול בטומאה. ויצמור הבעלים לעצמם אף אר שנה שעברה נשחט הפסח בטרהה ואעפ"כ היתרו לו לאכול בטומאה ה"ה השנה שנשחט הפסח בטרהה מותר אף באכילתו אף שאינו טמא, ידע ודלחלף שאשתדק נטמא קודם זריקה והשתא אחר זריקה.

ויש לברר באיזה אופן מדובר, הרי כד' שיהיה הפסח קרב בטומאה צריך שיהיה רוב הקהל טמאים, ואם כן כצד יתכן ציור זה שיטמאו רוב הקהל בין שחיהה לזריקה. ורש"י כתב הכא במאי עסקין בציבור, שנטמאו רוב ציבור בין שחיהה לזריקה, וזה מקרה לא מצוי שהרי כד' ההקרבנה היה שחשטו וזרקו הדם בזה אחר זה נמכרוהו במשנה לעיל (סד). הכהנים עומדים שורות שורות ובידיהם ביזי כסף וזריקה זהב כו' שחטו שיתלה יתקבל הכהן נתנו לחמירו ונחבדו לחמירו ומקבל את ההלא ומזכיר את הריקן, כהן הקהל אצל המזבח זרקו זריקה אחת וזכיר היסוד. ואם כן תמוה מאד באיזה אופן יצמא שיהיו רוב הקהל טמאים בין שחיהה לזריקה.

ולולי דברי קדושה היה אפשר לפרש שאכן לו הציבור נטמא אף קודם שחיהה וק' יחיד נטמא בין שחיהה לזריקה ויצמור לעצמו ששחטו והותר לו השנה לאכול הפסח אף שחיהה החשיטה בטרהה הוא הדין לשנה אחרת, ולשנה אחרת נטמא אחר הזריקה וודאי אסור הוא באכילתו.

והנה ציור זה שי לדון מן הדין הקהל לשנה הבאה, כי אם הקהל אסור והיינו שאין הקהל טמא כלל חישוב גדול הוא לומר שחשטו שש ובאו להתיך לעצמו כיון שאשתדק היתרו לו, הרי אשתדק טעם חיהה היתרה בין הפסח בטומאה ואין טעם לחשוש שלא ידע הישראל שחשטו טעם שנה בא בטומאה ולא מצינו זזירה כזו לאסור פסח טמא הבא בטומאה שמה יתיר לעצמו לאכול לשנה אחרת בטומאה. ולאמור ע"כ צ"ל שאכן הקהל אף באמת הבאה הביאו אסור הפסח בטומאה, אך אם כן הרי באמת מותר אף לטהורים לאכול בטומאה ואם כן שוב קשה באיזה אופן שייכת הגזירה ה"ל'.

ואפשר לחדש ולומר בהדקם מה שיש לדון באופן שכבר הקריב אחד קרבנו בטרהה ואח"כ נטמאו לו הקהל והביאו פסחם בטומאה, האם אף בהכ"ג נתייר לו לאכול קרבנו בטומאה וכן פסח שחטו אחר שנה בא בטומאה או שכוין לשל מעשה והנשר קרבנו לא בטרהה וכוונתו שיהיה טהור לו נטמאו לו הקהל והיה הפסח בא בטרהה, שוב נמכר אין דין פסח בא בטומאה חל על פסחו שלו ואסור לאכול בטומאה. ואם אמת נכון הדבר, אפשר

במכירת עבד הנעשית באמצעות בית דין כשאינו מוכר עצמו. אך אדם המוכר עצמו לעבד נמכר למכור ויתר על שש.

רש"י מוסף על שמירת שביצאת שש מוכרת בפסוק נזקף, הלא הוא הפסוק שנפרשתו: "כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי תני", מכל מקום גם פסוק זה עוסק, על כרחונו, בקניית עבד עברי באמצעות בית הדין, שהרי לשון "כי תקנה" משמע מיד אחרים ולא מיד העבד עצמו.

הגבלת זמן העבדות ע"י מוכר עצמו

למדנו אם כן שמוכר עצמו אינו יוצא ביציאת שש, אלא שנתה מוטלת עליו החובה לברר מהו כן זמן יציאתו של המוכר עצמו האם יש הגבלה לזמן עבודתו, האם יואר עבד עד הויובל או שביכולתו להגביל את עבודתו לזמן אחר.

רש"י בקידושי (ד"ה ויתר) מבאר את דברי הגמרא המוכר עצמו נמכר לשש ויתר על שש ויזיל: ויתר על שש, אם התנה לימכר לעשר שנים.

משמעות דברי רש"י מורה על כך שהגמרא התייחסה בדבריה לשני מקרים, האחד מכירת עבד עברי בסתמא ומכירתו עם התנאה מפורשת על זמן המכירה. ביאר הגמרא את כל זה הווא: המוכר עצמו נמכר לשש – אם לא פירשו בעת המכירה דבר, ויתר על שש – אם התנה להאריך את זמן העבודות מעבר לשש שנים.

נמצא שלשיטתו של רש"י החילוק בין מוכר עצמו למכרוהו בית דין מוגבל לאפשרות להוסיף שנים על משך העבודות ה"קלאים" שהוא בן שש שנים. כך גם מורה פשטו לשון הגמרא "למכור עצמו נמכר לשש ויתר על שש, מכרוהו בית דין אינו נמכר לשש" – המוכר המכירה לשש והה בשני סוגי העבדים כשלמכר עצמו נוספת האפשרות להוסיף יתר על שש, כיעוד? בהתנאה מפורשת להארכת זמן העבודות.

דעת הריטב"א

וכך גם למד הריטב"א בדעת רש"י, אך הוא עצמו חלק בזה על רש"י ופירש את דברי הגמרא באופן אחר.

לשיטתו כוונת הגמרא לומר שכל דין שש שנים לא נאמר אלא למכרוהו בית דין, בעוד המוכר עצמו אינו נמכר אף לא בסתמא לשש שנים, אלא הכל לפי תנאו. וכך פירוש דברי הגמרא לשיטת הריטב"א: המוכר עצמו נמכר לשש ויתר על שש, פירושו בין לשש בין ליותר על שש כפי מה שיתנו בנייהם. כלומר, גם המכירה לשש המוכרת בנוגע למוכר עצמו פירושה מבידה ויסכמו על כך מראש שתהיה מכירתו לשש.

הריטב"א לא מלמדו מה דינו של המוכר עצמו אם יסתמו ולא יפרשו בשעת מכירתו לכמה שנים נמכר, ואולי אכן יקנה במקרה כזה עד הויובל (כך נקט משנה למלך, ערביים פ"ב ה"ג, אך עיין מנחת חינוך מצוה מב).

על שיטת רש"י תמה הריטב"א מנין נלמד שמכירת מוכר עצמו בסתם תהיה לשש שנים הלא בפסוק לא נאמרה יציאת שש אלא לנבי מכרוהו בית דין, ואם אין מקור ליציאתו על מנין לנו להגביל את העבודות לשש שנים גם במקרה בו לא פירשו המוכר והקונה את שנות העבודות.

תליתית החקירה במחלוקת רש"י והריטב"א

נשוב עתה לחקירה אותה הצבנו בראש הדברים, האם יציאת שש שנים הינה "יציאתו" מהורשת הסותרת לעבודתו של העבד ומשחררת אותו מכללי אדונו או שאינה אלא הגבלת זמן העבודות ממחלוקת.

נתן בהחלט תלזות חקירה זו במחלוקת רש"י והריטב"א הנוכרת. הרי לשיטתו של רש"י גם מוכר עצמו אם נמכר בסתמא הלה מכירתו לשש שנים בלבד ואחריהם הוא חוור לביתו, זאת למרות שבפסוק לא נזכר כלל יציאת שש לנביו, על כרחך שביציאת שש הינה הגבלה בעצם העבודות והרי היא גילוי מילתא ססתם עבודת עבד עברי אינה אלא לשש שנים. אמט שאם יתנו במפורש להאריך את שנות עבודתו הרי יחול הדבר ויהיה עבד אף לעשר שנים אך כל שנה שלא עשו זאת, סתם עבד עברי הינו לשש שנים.

מ"א"כ לדעת הריטב"א, המוען בין אי מקור ליציאת שש במוכר עצמו אלא במכרוהו בית דין. לדידו יש לנו לומר שביציאת מכרוהו בית דין בשש שנים אינה הגבלה בעבודתו ואינה קנין לזמן יציאתו והפקעה ושיבתו כשש הארוך, לכן דווקא מכרוהו בית דין שלנביו גילתה לנו התורה יציאתו, זו, דווקא הוא יצא בה ולא מוכר עצמו אף כשלא פירשו לכמה שנים נמכר.

להעמיד באופן שכל הקהל נטמא קודם ששטחו וכל זה היה בשנה הראשונה אחר שחיתו וקודם זריקה שלו, ולשנה אחרת אחר זריקה שלו, ובשנה ראשונה כיון שעדיין לא זרק הרי היתר של פסח בא בטומאה חל גם על הפסח שלו אך לשנה אחרת שנטמא אחר זריקה אין חל להיות של פסח בא בטומאה על הפסח שלו וממילא גזר אך בשנה ראשונה. אין לדון אם דין אמת ששנאמא עליו שנטמא בו שישאל אחר שקרב פסחו אין בו דין בא בטומאה ואם נטמא עתה יהיה אסור באכילתו.

ואולי אפשר להניחם על זה דברי רש"י שנטמאו רוב ציבור בין שחיתו לזריקה היינו בין שחיתו לזריקה ידיה נטמאו רוב הציבור, אך ביחס לפסחים שלהם זה אף קודם השחיתה.

פסחים פא:

כל שלא הכיר בה אחד בסוף העולם

הנה היה אפשר לבאר לשון הגמרא שלא הכיר בה אחד בסוף העולם היינו שבזמן הטומאה לא היה בעולם מי שידע שנטמאה זו, ובאמת אף אם בשעה שקבר שם מת היה מי שקברו ידע בטומאה אף אחר, אך עד עתה הכיר או שמת שוב הוא לא תומאת התהום כיון ששתת אין הכיר בה אחר, והלשון שלא הכיר בה משמע לשון עבר היינו כי כיום אנו נדים אחר שכבר נודע הטומאה ואומרת הברייטא שצריך שלא הכיר בה אחד בסוף העולם היינו בשעת הטומאה.

אמנם בתוספות מבאר להדיא שלא כן פרשו דברי הברייטא, שהרי הקשו התוספות על המבואר בברייטא לגבי תומאת התהום קבר שאף אם יש מקום לעבור בו טמא בתרומה. והקשו שח"ח (ד"ה **המבואר**) וז"ל היכי שייכא לטומאת התהום קבר והלא נודע שקברוהו שם. וישבא ויאמר לומר כן נכפול קמבר ומת. הרי מבואר להדיא מקמישנים של שהיה מ"ש ידע שקבר עמו או זה תומאת התהום ולא רצו ליישב שח"ח קברוהו שמת הקרבן גדול ומת. וכן מבאר ברש"י (ד"ה **טמא**) שכתב ז"ל: ומאה מוסה מל אדם היא זו שמא לא אבינו או עפר או תבן נפל עלה ולא הכירו בו בני אדם מעולם זו, על"ל. הרי שהוסף רש"י תיבת "מועיל" לומר שצריך שזמנו מועיל לא היה תומאה או ידעה.

שורפין אותו לפני הבירה

התוספות (לעיל מט"ד"ה לפני הבירה) הביאו מחלוקת האמוראים בזבחים (ק"ד) מאי בירה, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מקום ש בהר הבית בירה שמו, רש לקיש אמר כל הבית כולו הוי בירה ששנמאר אל הבירה אשר הכינות, ע"ל. ובדברי רש"י יש להעיר, שרש"י טאן (ד"ה **טמא**) פירש כל המקדש כולו קרי בירה, ע"כ. והיינו כדעת רש"י ואולי בדרבות (ט"ז ד"ה לפני) ביאר מקום בהר הבית שיש שם בית הדשן גדול ושורפין פסולי קדשים קלים בו, הרי שביאר כדעת רבי יוחנן. (עורך הערות: ש"י ס"ד [דף]

מכירה לפחות משש שנים

הנה הריטב"א הוכיח שמכור עצמו נמכר אך ורק לפי התנאי שהתנו ביניהם המוכר והקונה, מוסף ע"ש שכשם שיכול להימכר ליותר משש כן יכול להימכר אף לפחות משש הכל כפי שיתנו ביניהם.

ובחידושי מהרי"ם הקשה וז"ל:

"ותימא הוא בעיני, אי פחות משש – שכור ממש מקרי, כדכתיב בישעיה בעוד שלש שנים כשני שכיר בו, ואם רצה לחוור בו תוור כדאמרין פועל חוור בו אפילו כהצי היום ואמאי קריה ליה עבד כו".

כלומר, מהרי"ם תמה על דברי הריטב"א לפיהם יתכן שאדם ימכור את עצמו לעבד לפחות משש שנים, והרי פחות משש שנים אין זה עבד אלא שכיר ודין שכיר שונה מדין עבד שאף יכול לחוור בו באמצע עבודתו ואינו משועבד לרבו.

ומכאן זה מסיק מהרי"ם: "אלא משמע דבציבור משש לא מקרי עבודת אלא דין שכירות יש לו".

המשנה למלך (למכות עבדים פ"ב ה"ג) מביא את דברי הריטב"א ואת קשיית מהרי"ם על דבריו, והוא תמה על תמיתת מהרי"ם:

"ותמהני אך תלה עבודתו של זה מפני שהוא לשש שנים, דאמו מי שנשכר לשש שנים יהיה לו דין עבד שאינו חוור כהצי ומנו, ויהיה מוכר להשוותו עמו במאכל ובמשתה ויהיה עובר זה הכיור באיסור דלי בני ישראל עבדים וכו' ומי שנשב שנה אחת קודם היובל לא יהא נמכר משום 'דינומכר' אמר קרא ולא נשכר (ואם ימכר שנה קודם היובל הרי יצא כעבור שנה, ועבד לשנה אינו עבד אלא שכיר), אלא ודאי שאף שהוא לשנה אחת ינומכר קרינן ביה".

בדעת מהרי"ם צ"ל שבזמנו אין כוונתו ששכיר שישכיר עצמו ליותר משש שנים יהיה עבד, אך דעתו שעבודתו היא בהכרח שיעבוד ממשך, כשמשך העבודות אינו פחות משש שנים. גם באופן שימכר שנה קודם ליובל, העבודות מצד עצמה הינה עבודת לשש שנים אלא שבא היובל וימצינו" את העבד לחירות קודם ומנו, אך השיעבוד מצד עצם העבודות הינו לשש שנים ולכן יש לה שם "עבד". מוכר עצמו אדם מנהג בעצמו מוכרוהו שהוא מביא את שיעבודו לפחות משש שנים, ואינו ימכר עבד כי אם שכיר, ולכן סובר מהרי"ם כדעתו של רש"י שאף מוכר עצמו שלא נאמרה בו דין יציאת שש מכל מקום אינו יכול להימכר כעבד לפחות משש שנים.

אליהו הנביא - מלאך או אדם

הגמרא (פסחים פא:) מביאה ברייתא העוסקת בהגדרתה של טומאת התהום, טומאה ייחודית שלגביה נאמרה הלכה למשה מסיני לפיה נזיר ועושה פסח נטמאו בטומאה זו אינם נמנים מהמשך קיום מעשיהם, הנזיר ממשיך את ספירתו כרגיל ועושה הפסח רשאי להקריב אף במצב זה את קרבנו.

וכך אומרת הברייתא: "המוצא מת מושכב לרחבו של דרך, לתרומה טמא לנזיר ועושה פסח טהור וכו' במה דברים אמורים בטומאת התהום אבל בטומאה ידועה טמא, ואי זה היא טומאת התהום כל שלא הכיר בה אחד בסוף העולם אבל הכיר בה אחד בסוף העולם אין זה טומאת התהום".

הבן איש חי מוציא מדברי הברייתא מסקנה מעניינת הנוגעת לנושא אחר לחלוטין עליו נשאל בשו"ת תורה לשמה (סימן שפ):

"אליהו הנביא זכור לטוב שהוא בא ויורד בעולם הזה שמתלבש בגוף ולומד עם החכמים והולך ובא עמהם כשאר אדם אם יש לו דין מלאך גמור בעולם הזה ומתלבש בגוף, או דילמא יש לו דין נביא. ונפקא מינה אם חייב להתפלל וכן בשאר מצוות בהיותו טהור, ואם יצטרף למנין קדיש וקדושה".

בתשובתו מוכיח הבן איש חי שגם בהיותו מלובש בגוף בעולם הזה ויושב עם החכמים ובא עמהם בדמות אדם ממש, עם כל זה הוא חשוב מלאך ויש לו דין מלאך גמור בכל העניינים ואינו נכלל עם בני אדם. ראייתו היא מדברי הברייתא לדעיל. וכך מבאר הוא את ראייתו:

"והנה אליהו הנביא זכור לטוב ודאי הוא מכיר בה [בטומאה], ואם נחשב בכלל בני אדם להיותו מלובש בגוף, אם כן בהיותו בעולם הזה ליכא טומאת התהום תדא איכא חד דמכיר בה. אלא ודאי גם בהיותו מלובש בעולם הזה יש לו דין מלאך גמור, ולכן אין ידעו והכרתו בזה מעכבת, דאינו בכלל בני אדם".

אשת אליהו

בדנון זה אנו מוצאים מה שכתב בתרומת הדשן בנוגע לדין אשת אליהו, וששאלת אשת אליהו הנביא ז"ל או אשת ריב"ל אם יכולים לינשא לאיש אחר כול' תמניה טובא למה טרחת לשאול שאלה זאת כול' י"ל אשת רעהו אסור ולא אשת מלאך שכולן רוחני ולא גופני. הרי נשקט בפשיטות שאליהו הרי הוא מלאך ואשתו אינה בכלל אשת רעהו. וכן הביאו להלכה בדרכי משה (הקצו, אהע"ז סימן י"ז סק"ה) והבית שמואל (סימן ז' סק"א).

והמקשן שם הביא ראייה בתוך דבריו ממעשה המובא בגמרא בבבא מציעא (קיד.) שרבה בר רב חנה פגש את אליהו בבית הקברות ושאל לו "הלא מר כהן הוא" הרי שנהג אליהו ככל דיני התורה וע"כ שדין אדם לו ולא דין מלאך. והשיב לו מהרא"י שאין מכך כל קושיה כי פשוט הוא שממר את כל דיני התורה וכפי שמצאנו בגמרא בעירובין (מג.) ששמר אף תחומין שאינם אלא מדברין.

אלא שהתרומת הדשן אינו נותן טעם לחילוקו, מדוע מחד גיסא תהיה אשתו מותרת כיון שאינו מוגדר כאדם ואין אשתו בכלל אשת רעהו, ומאידך שמר את כל התורה כולה אף כדאי דרבנן.

אמנם יש לציין שבחכמת שלמה (שם סעיף א) הוכיח באמת מדברי הגמרא בעירובין לגבי תחומין ומדברי הגמרא לגבי מעשה דרבב"ח ואליהו בבית הקברות, שאכן אליהו חשוב אדם כיון שלא מת, והסיק מכח זה שאף אשתו אסורה ודלא כדברי מהרא"י.

רבי הוציא בקידוש אחרי שנפטר

רבי אליעזר יהודה ולדנברג מביא בתשובתו (שו"ת ציץ אליעזר ח"ז סימן ו) מקור נוסף העוסק בקיום מצוות על ידי אדם ששב מארץ החיים, כשמקור זה מהווה סיוע לפסקו של התרומת הדשן. בגמרא בכתובות (קג.) מובא שרבינו הקדוש היה בא לביתו בכל ערב שבת.

בספר חסידים (סימן תתשכז, הובא בקיצור בגליון הש"ס לרע"א שם) הוסיף:

"רבינו הקדוש היה נראה בבגדים חמודות שה' לובש בשבת ולא בתכריכין הודיע שעדיין היה בתקופו ופוסט את הרבים ידי חובתן בקידוש היום ולא כשאר מתים שהם חפשיים מן המצות כי אם כחי' בבגדים שהיה לובש בחייו והצדיקים נקראים חיים אפי' במיתתם ופוסט בקידוש בני הבית".

מעתה, אומר הציץ אליעזר, אם רבי שנפטר כדרך כל הארץ, בשעת בואו בערב שבת נחתייב במצוות, על אחת כמה וכמה אליהו הנביא שלא נסתלק ולא מת מעולם שבזמן שבו הוא בא כגוף אדם, דין אדם לו להתחייב במצוות, אך מאידך כשם כשרבי בודאי שאין אשתו חשובה אשת איש ומותרת לכל אדם כן אף אשתו של אליהו הנביא מותרת לכל אדם ואין בכך סתירה לחיובו במצוות.

תלוי אם בא בגופו או בנשמתו

החתם סופר, מציע דרך נוספת בהבנת מהותו של אליהו הנביא כמלאך או כבן אדם. וכך הוא מסיק בתשובתו (ח"ו סימן נח):

"אל האמת יורה דרכו כי מעולם לא עלה אליהו בגופו למעלה מי' טפחים, אך נפרדה נשמתו מגופו שם והנשמה עולה ומשמש למלעה בין מלאכי שרת וגופו נתקדק ושורה בגן עדן התחתון בעולם הזה. ובימים הבשורה במהרה בימינו תתלבש נשמתו בגוף הקדוש הלז ואז הוא ככל אדם מחכמי ונביאי ישראל והוא מוסמך מרבו אחיה השילוני או ממשנה רבינו עליו השלום אם הוא פנחס כול'. וכן בכל פעם שמתגלה ומתראה בעולם הזה מלובש בגופו חזק.

אך כשמתגלה בנשמתו, כמו ביום המילה, אז אינו מחוייב במצוות, במתים חפשי כתיב כול' וכשמתגלה על אופן זה הרי הוא מלאך אפי"י שלומד תורה ומגלה דינים אין לקבוע הלכה על פי דבריו דהוא ליה רק כמו חלום ורוח נבואה ואין משיגין בבת קול. אך כשמתגלה בלבוש גופו הרי הוא מגדולי חכמי ישראל, ותשבי יתריך קושיות ואיבעיות ואילו נשמעו כן מי כמוהו מורה. וכשראוהו רבב"ח בבית הקברות של גוים ואמר לו לאו כהן מר, אז נתגלה בלבוש גופו, דאנשמה בלא גוף לא שייך לשאול לא כהן מר כול'".

דהיינו, אליהו הנביא יכול להופיע באחד משני דרכים, או בגופו כאדם ואז דינו כאדם והוא חייב במצוות. או כנשמה בלא גוף ואז פטור מכל המצוות שהרי במתים חפשי. ונ"מ נוספת יש אם אמר הלכה אם שומעים בקולו, שאם אמר כן כשהוא עם גוף הרי הוא ככל חכמי התורה והוא מוסמך ויש לנו לעשות כדבריו. אך אם אמר כן כשהוא בנשמתו בלא גוף הרי אין זה אלא כחלום וכרוח נבואה ולא בשמים היא ואין משיגין בבת קול ואין לנו לפסוק הלכה כדבריו.

דף עח - פסח הבא בטומאה:

1. במשנה מובא שהדברים שבאים בטומאה אינם נאכלים בטומאה (חוץ מפסח). המשנה אינה כשיטת רבי יוסי שלשיטתו טומאה לא הותרה בציבור והציץ לא מרצה על האוכלין, אז אין הקרבנות באים בטומאה (אפילו אם רבי יוסי סבור כרבי אליעזר שמספיק דם בלי בשר, בשתי הלחם לא מקטירים כלום).

2. רבי יוסי סבור כרבי יהושע לכתחילה שאין זורקים את הדם בלי בשר, ומסכים עם רבי אליעזר שבדיעבד אם זרק את הדם כשר אפילו באבדו ושורף.

3. **משנה:** נטמא בשר וחלב קיים אינו זורק את הדם נטמא החלב והבשר קיים זורק את הדם ובמוקדשים אינו כן אלא אע"פ שנטמא הבשר והחלב קיים זורק את הדם.

4. כאשר הבשר נטמא בקרבן פסח זורקו את הדם רב אמר שבדיעבד הורצה. הוא סובר כרבי נתן או כרבי יהושע שסוברים כן, והפסוק שמצריך שהפסח יהיה לאוכליו זה רק למצוה ולא לעיבוט. מעכב רק שיהיו מנויים שראויים לאכילה ולא טמאים.

5. יש ברייתא שמלמדת שאם שחטו את הפסח, ואז נטמאו הבעלים זורקו את הדם, הפסח כשר ולא נאכל. שני הסברים: א. הברייתא כרבי נתן ולפי הברייתא הזאת לא מעכב אפילו שהמנויים היו ראויים לאכילה. ב. הברייתא כחכמים וטומאה הותרה בציבור, אלא גזרו לא לאכול שלא יבואו לאכול אף כאשר הפסח קרב בטהרה ואחר כך נטמאו הבעלים.

דף עט - נטמא רוב הקהל או מחצה מהקהל:

1. במשנה למדנו שבשאר קדשים חוץ מפסח אם נשאר רק חלב זורקים את הדם. המשנה אינה כרבי יהושע שסבור כן. לדעתו צריך אז כזית בשר או כזית אימורים, ובעולה אפילו חצי זית בשר וחצי זית אימורים, אבל אם יש רק מנחת נסכים אין זורקים את הדם. כל זה למד מהפסוקים.

2. **משנה:** נטמא קהל או רובו או שהיו הכהנים טמאים והקהל טהורים יעשו בטומאה נטמא מיעוט הקהל הטהורין עושין את הראשון והטמאין עושין את השני.

3. התחדש בברייתא שעושים בטומאה אם כלי השרת טמאים. נחלקו האמוראים לשיטה שטומאה חדויה בציבור (וצריך לחזר מה שאפשר על טהרה או טומאה קלה) באיזה טומאה נטמאו הכלים. לרב חסדא - אם הסיכונים נטמאו באב הטומאה עושים בטומאה, אבל אם נטמאו בשרץ שנטמא רק את הבשר, עושים הטהורים פסח ראשון עם בשר טמא והטמאים ייחדו לשיני כן אין להוסיף טומאת הגוף התמורה שהיא בכרת על טומאת הבשר שהיא בלאו. לרבא יעשו כולם בטומאה כי אם אין איסור לאכול בשר טמא אין גם איסור לאדם הטמא לאכול.

4. כאשר יש מחצה הטהורים ומחצה טמאים יש שלש שיטות: א. רב - מחצה כרוב יעשו כולם בראשון, הללו לעצמם והללו לעצמם. ב. רב כהנא לישנא א - הטהורים יעשו פסח ראשון והטמאים ייחדו לפסח שני. רב כהנא לישנא ב - הטהורים עושים פסח ראשון והטמאים עושים לאכול בשר טמא. יש ברייתא שמסיעות לרב. יש ברייתא שמסיעות לרבי. יש ברייתא שמיסיעות לרבי. יש ברייתא שמיסיעות לרבי. יש ברייתא שמיסיעות לרבי. יש ברייתא שמיסיעות לרבי. יש ברייתא שמיסיעות לרבי.

5. נחלקו תנאים בדרשה בפסוק אם יחיד מכריע את הציבור לטומאה או לא.

דף פ - פסח הבא בטומאה:

1. לדעת רבי יהודה ורבי שמעון שבת אחד נקרא קהל. לכן לדעת רבי שמעון אם נטמא שבת אחד אותו שבת עושה לעצמו בטומאה, ושאר ישראל עושה לעצמו בטהרה. לדעת רבי יהודה כולם עושים בטומאה שאין קרבן ציבור חלוק.

2. רב אמר לעיל שבמחצה על מחצה הללו עושים לעצמם והללו עושים לעצמם. הוסיף רב שאם יש תנא שסבור (כמו רב) שבמחצה על מחצה לא עושים כולם בטומאה אבל גם סבור שאין קרבן ציבור חלוק, אזי מטמאים אחד בשרץ ואז יהיה רוב טמא. לדעת עולא משלחים אחד מהם לדרך חרוקה.

3. כאשר רוב הציבור זבים ומיעוטם טמאי מתיים לדעת רב אותם טמאי מתיים אינם עושים לא בראשון משום שהם המיעוט, ולא בפסח שני משום שלא עשו הציבור פסח ראשון, לכן לא עושים פסח שני. שמואל חולק וסבור שיעשו פסח (בראשון - שפת אמת) שנאמר ויעשו את הפסח במועדו.

4. אם רוב הציבור טמאי מתיים ומיעוטם זבים נחלקו בגמרא אם הזבים עושים פסח שני. מי שאומר שנדחים סבור שטומאה הותרה בציבור ודין הטמאי מתיים כטהורים שדוחים לפסח שני או משום שאף פסח הבא בטומאה דוחה לפסח שני.

5. במקרה ששלישית זבים, שלישית טהורים ושלישית טמאי מתיים: הטמאים מתיים לא עושים בראשון משום שהם מיעוט, והם לא עושים בשני משום שהרוב לא נדחים לפסח שני.

6. **משנה:** הפסח שנזרק דמו ואח"כ נודע שהוא טמא הציץ מרצה נטמא הגוף אין הציץ מרצה מפני שאמרו הנזיר ועושה פסח הציץ מרצה על טומאת הדם ואין הציץ מרצה על טומאת הגוף נטמא טומאת התהום הציץ מרצה.

7. לדעת רבינא הציץ מרצה בין אם נטמא בשוגג ובין אם נטמא באונס. אולם רק אם זרקו את הדם בשוגג. לדעת רבי שילא הציץ מרצה בין אם זרק את הדם בשוגג ובין במזיד, אולם רק אם נטמא בשוגג. (כל אחד הבין את המשנה וברייתא לשיטתו).

8. רמי רב חמא הסתפק אם הותרה טומאת התהום לכהן המרצה בקרבנותיהם של נזיר ועושה פסח. לא הוכרע הספק.

דף פא - טומאת התהום, מקום שריפת פסח שנטמא:

1. רב יוסף הסתפק אם כהן המרצה בתמיד הותרה לו טומאת התהום או לא. רבא פשט את הספק שכהן המרצה בתמיד הותרה לו טומאת התהום בגזירה שווה 'מועדו' 'מועדו' מפסח שהותרה בו טומאת התהום.

2. טומאת התהום שהותרה היא הלכה למשה מסיני ומצאו לו אסמכתות בתורה.

3. הציץ מרצה על טומאת התהום אפילו כאשר נודע לו על הטומאה לפני הזריקה.

4. טומאת התהום פירושו שנמצא הדבר הטמא במקום שלא שיך שמישהו יכיר בו במצב זה, כגון שנמצא מוכוס בתבן או בעפר. אולם אם נמצא במים או במקום חשוך אין זה טומאת התהום שאפשר ששירי בו מישויה או יסיתכל טוב.

5. אין טומאת התהום אלא למת בלבד.

6. **משנה:** נטמא שלם או רובו שורפין אותו לפני הבירה מעצי המערכה נטמא מיעוטו והותר שורפין אותו בחצרותיהן או על

גגותיהן מעצי עצמן הצינין שורפין אותו לפני הבירה בשביל ליהנות מעצי המערכה.

7. הטעם שחייבו לשרוף לפני הבירה את הפסח שנטמא הוא לבייש את האדם שלא נזרר מספיק שהפסח שלו לא טמא.

8. במשנה בפרק רביעי למדנו שאפילו על מיעוטו של הפסח שורף מעצי המערכה ואילו אצלנו מבואר שעל מיעוטו שורפים מעצי עצמם. **שני הסברים: א.** לאכסנאי התירו לשרוף בעצי המערכה כמו שהתירו בציינינים. **ב.** רק אכסנאי שהחזיק בדרך התירו לו לשרוף בעצי המערכה.

דף פב - שריפת פסח טמא:

1. ארבעה הוציאו רוצים לשרוף את המיעוט הנטמא בחצרותיהם עם עצי המערכה לא התירו להם שמה יארו מעצי המערכה ויבואו לידי תקלה, אלא אם רוצים להשתמש בעצי המערכה ישרפו דווקא לפני הבירה. וכן לא התירו לאחרים לשרוף מעצי עצמם במקדש. הטעם הוא שלא לבייש את מי שאין לו או משום שאם ישרף מהעצים הם יקחו לבייתם ויבואו לחשוד בהם שלקחו מעצי המקדש.

2. **משנה:** הפסח שיצא או שנטמא ישרף מיד נטמאו הבעלים או שמתו תעובר צורתו וישרף בששה עשר ר' יוחנן בן ברוקה אומר אף זה ישרף מיד לפי שאין לו אוכלין.

3. הלכה למשה מסיני שקרבנות שנפסלו בקדשי קדשים או קדשים קלים טעונים שריפה. יש פסוק שמלמד שגם בשר שנטמא נשרף שאת זה לא היינו יודעים מהלכה למשה מסיני.

4. לדעת ת"ק במשנה אפילו כשנטמאו הבעלים או מתו לפני זריקת הדם הבשר צריך עיבור צורה כי אין פסולו בגופו. בדעת רבי יוחנן בן ברוקה נחלקו אם הוא מודה שאם נטמאו הבעלים או מתו לאחר זריקת הדם צריך עיבור צורה או שאף בזה הוא סבור שישירף מיד.

דף פג - שריפת נותר הפסח:

1. **משנה:** העצמות והגידין והנותר ישרפו בששה עשר חל ט"ז להיות בשבת ישרפו בי"ז לפי שאין דוחין לא את השבת ולא את י"ט.

2. רבי יצחק סבור שעצמות קדשים ששימשו נותר מטמאים את הידים כי הם נעשו בבסיס לדבר האסור ושימוש נותר מילתא היא. אין הכרח לדבריו מהמשנה משום שאפשר שהסיבה ששורפים את העצמות בקרבן פסח היא משום שהמשנה היא כדעת רבי יעקב שסבור שאסור לשבור עצמות אפילו של פסח טמא אם מרק הדם בכשרות (ולא כשיטת רבי שמעון שבפסח טמא אין איסור שביירת עצם).

3. במשנה מבואר שגידים ישרפו בששה עשר (משום שהם נותר). לדעת רב כל הגידים הם בשר ויוצאים בהם ידי חובת אכילת קרבן הפסח חוץ מגידי צואר שלא יוצאים בהם

באכילת קרבן הפסח, ואין בהם נותר. לדעתו מה שנאמר במשנה שצריך לשרוף את הגידים מדובר בגיד הנשה. אף שגיד הנשה אסור באכילה ואין בו נותר, יש כמה אפשרויות למה המשנה אומרת לשרוף: **א.** רבי יהודה מסתפק אם הגיד הימני או השמאלי נאסר. **ב.** פשוט לרבי יהודה שהימני הוא האסור אלא שמדובר שהתערבו הגידים. **ג.** מדובר בשמנו של גיד הנשה שמותר מעיקר הדין אלא שנהגו ישראל לא לאכול. **ד.** מדובר בגיד החיצון שאינו אסור מהתורה.

4. במשנה מבואר שלא שורפים את הנותר ביום טוב אלא למחרת. לא אומרים שידחה עשה של שריפת הנותר את הלאו של יום טוב, משום שהפסוק בפירוש מיעט שלא ישרפו (שלש לימודים שונים הובאו בגמרא) או משום שביום טוב יש געשה.

דף פד - איסור שביירת עצם בקרבן פסח:

1. **משנה:** כל הנאכל בשור הגדול יאכל בגדי הרך וראשי כנפים והחסוסים.

2. לדעת רבא (ובברייתא מוכח כמותו) פירוש המשנה הוא כך: ראשי הכנפים והחסוסים גם נמנים עליו בפסח משום שהם נאכלים בשור הגדול על ידי שליקה.

3. גידים שסופו להקשות: לרבי יוחנן נמנים עליהם בפסח והם מקבלים טומאת אוכלים משום שעשיו הם רכים, ולדעת ריש לקיש לא נמנים עליהם בפסח ואינם מיטמאים טומאת אוכלים, משום שהם עתידים להיות קשים. למסקנה חזר רבי יוחנן והודה לריש לקיש משום שהדעה בתנאים שהולכים אחרי 'עכשיו' היא דעת יחיד.

4. **משנה:** השובר את העצם בפסח הטהור הרי זה לוקה ארבעים אבל המותר בטהור והשובר בטמא אינו לוקה את הארבעים.

5. מותר בטהור אינו לוקה משום שזה לאו הניתק לעשה של שריפת הנותר, או משום שזה לאו שאין בו מעשה.

6. המקור שמי ששובר בטמא אינו לוקה: **לדעת חכמים** משום שכתוב "ועצם לא תשברו בו", 'בו' - ולא בטמא. **לדעת רבי** המקור הוא מכך שנאמר "בבית אחד יאכל ועצם לא תשברו בו", מהמסמכות בפסוק נלמד שרק הראוי לאכילה יש בו משום שביירת עצם.

7. הרבה דעות נאמרו מה הנפקא מינה בין הלימודים של רבי וחכמים. אחד מהם למשל זה דעת אבוי שלשיטת רבי אין איסור שביירת עצם מבעוד יום משום שאינו ראוי לאכילה ולדעת חכמים יש איסור שביירת עצם מבעוד יום משום שהפסח כשר.

8. אבר שאין עליו כזית בשר במקום זה שרוצה לשבור, ויש עליו כזית בשר במקום אחר בעצם, לרבי יוחנן יש בו איסור שביירת עצם ולריש לקיש אין איסור שביירת עצם.

אודות אוצר הספרים היהודי השיתופי

אוצר הספרים היהודי השיתופי הוא תוצאה מוכרחת של התקדמות הטכנולוגיה ורעיונות חברתיים עצומים שבאו לעולם בעשור הראשון של המאה ה-21.

עם התורה – עם הספר, ידע לשמר את ספריו, את ספרי הקודש שלו שכללו את הספרות התורנית לגונויה. שימור של ספר אינו מתבטא רק בכריכתו ובליטוף אוהב של דפיו, אלא גם בשמירת תפוצתו ונגישותו לכל תלמיד חכם באשר הוא.

במשך אלפי שנים העתיקו יהודים את ספרותנו בעבודת יד מאומצת, תחילה את התורה שבכתב, ובהמשך 'מגילות סתרים' (ראו לדוגמה: בבלי שבת ו:1) וספרות חז"ל הענפה, גאונים וראשונים.

בית המדרש השכיל לנצל כל מדיום חדש שהתפתח כדי להפיח חיים מיוחדים ולהצמיח כנפי רוח לידע המקודש שהועבר מדור ועל פני כל הגלובוס. עם המצאת הדפוס, ידעה הספרות היהודית תנופה גדולה, ובמשך מאות שנים הייתה זו משאת נפשם של רבנים ויהודים רבים להנציח את תורתם על גליון. תוחלתם של רבים נכזבה כשכתביהם היו למאכלת אש בגנוזי בתי הדפוס או בבתיהם ובתי יורשיהם, אך לאורם של רבים אחרים זכינו להתהלך.

כבר בשנות ה-60 של המאה ה-20 החלו במכון ויצמן ליצור את פרויקט השו"ת (המנוהל היום במסגרת אוניברסיטת בר אילן), במסגרת ניסיון בראשיתי זה של מעבר מעולם הדפוס לעולם הדיגיטלי שבו לכל איש האפשרות לצרוך את הידע שלו מהמכשיר המתאים לו ובעיצוב הנאה לטעמו, נעשה שימוש רב במדעי המחשב כדי להעמיק את יכולת כריית המידע ואחזור מספרות השו"ת היהודית ובהמשך משאר ארון הספרים היהודי, ויושמה לראשונה האפשרות לקשר בין המאגרים התורניים העתיקים באמצעות קישורי-על (היפר-לינקים). פרויקט זה זמן בתשלום ורבים נהנים ממנו. ב-2012 הועלתה לרשת האינטרנט יוזמה דומה, אך זמינה בחינם, המאפשרת לכותבים פרטיים ולגופים החפצים בכך לפרסם תחת רישיונות נדיבים של "Public Domain" (נחלת הכלל, רשות הציבור) את הטקסטים היסודיים של ארון הספרים היהודי, ביוזמה זו הידועה בשם "שפריא" ניתן להשתמש דרך אפליקציות רבות, ורבים נהנים ולומדים בה. ככוונת המייסדים להנגיש את ארון הספרים היהודי באמצעים אינטראקטיביים לקהלים גדלים והולכים.

שתי יוזמות ראויות לציון שהנגישו יחד למעלה מ-140,000 ספרים ודברי דפוס עבריים לקהל הגולשים, האחת בחינם והאחת בתשלום, הן אתר HebrewBooks של חיים רוזנברג, ואתר אוצר החכמה של הרב ארז סלע. במיזמים אלה מונגש ארון הספרים היהודי בצורת הדפוס שלו, ברמות שונות של יכולת פענוח טקסט, וכנגזרת של יכולת זו – איכות החיפוש ואחזור המידע.

מיזם אוצר הספרים היהודי השיתופי, שהמוחקר לקראת העלאתו לרשת האינטרנט החל ב-2010, וגרסת הבטא שלו הועלתה בראשית 2018, נוצר בידי קבוצת יזמים שחברו יחד לתרום מתחומי ההתמחות שלהם כדי לאפשר את הרעיון הגדול הבא: מהדורה מדויקת ומוערת של ליבת הספרות היהודית התורנית. כהמשך לפרויקטים הקיימים של הנגשת טקסטים ברמה גבוהה של נאמנות למקור, יעשה המיזם שימוש בתגלית נוספת מן העשור הראשון של המאה ה-21 – ויקיפדיה של ג'ימי ויילס. ויילס, והקהילה שהתאגדה סביבו ברחבי העולם כולו, הראו שניתן למצוא רובד נוסף של "חכמת ההמונים", הרי היא "חכמת ההמון המשכיל". הוכח שאנשים בעלי כישורים גבוהים בתחומם, נעתרים ונרתמים לתרום ידע ולחלוק את חכמתם עם אחרים בהתנדבות. ושבמשך הזמן, למרות שגיאות הכרחיות בתוך התהליך, התוצאה הסופית הולכת ומשתפרת כל העת.

ביצירת מיזם "אוצר הספרים היהודי השיתופי" מלווים אותנו אנשי מכוני המחקר התורני המובילים בתחומם בישראל ובעולם, לצד מתנדבים בכירים בקהילת ויקיפדיה העברית, תלמידי חכמים מהשורה הראשונה ויועצי ניהול תוכן דיגיטלי. אנחנו מקווים לגבש קהילה יציבה של תלמידי חכמים שמטרתם לשם שמים ושהיו שותפים עמנו להגדיל תורה ולהאדירה.

בבית מדרש זה נלבן יחד סוגיות ההדרה, נסיף ציונים ומראי מקום, נציג שינויי נוסח מכתבי יד וממקורות נוספים, ובאופן כללי נביא את הטקסטים החשובים הללו לרמת ההדרה גבוהה. כוז שלא מתאפשרת בסביבה כלכלית לוחצת ובשוק ספרים קטן ודל-משאבים כמו זה שבו פועלים מכוני הוצאות הספרים התורניים.